

Violdokter
Serge Stam

RESTAUREREN MET LIEFDE

ZODRA SERGE STAM EEN STRADIVARIUS OF EEN GUARNERI IN HANDEN KRIJGT, GAAT ZIJN HART SNELLER KLOPPEN. NOG STEEDS, TERWIJL DE BEFAAMDE VIOOLBOUWER TOCH AL HEEL WAT INSTRUMENTEN HEEFT GERESTAUREERD. 'JE WILT ZO'N INSTRUMENT BEGRIJPEN. AL ZOU JE NOG ZO GRAAG WILLEN, HET IS ONMOGELIJK OM EEN STRADIVARIUS TE KOPIËREN.'

TEKST: VERONIQUE HAZELZET, FOTO'S: JOOST LEIJEN

Aan het eind van het interview benadrukt Serge Stam, vioolbouwer in Utrecht, het nog maar eens: natuurlijk komt Janine ook naar hem toe als er iets moet worden gerepareerd aan haar Stradivarius Barrere, maar boven alles is hij haar “stokkendokter”. ‘Iedereen heeft het altijd maar over die unieke viool van haar, maar een violist kan nog zo’n mooie viool hebben, als je geen goeie strijkstok hebt, kun je niet het allerbeste uit je instrument halen’, legt hij uit. ‘Heel extreem geformuleerd, kun je zeggen: een goeie viool maakt de mooie klank, maar de stok maakt de muziek. Alle kleuringen en nuances maak je met die stok. Een strijkstok is nog persoonlijker dan een viool. En er zijn heel veel soorten. Janine heeft meerdere strijkstokken, waarvan ze er twee veel gebruikt. De mooiste heeft ze bij mij gekocht. Een topstok uit 1820 van François Tourte, verreweg de belangrijkste stokkenmaker die er is geweest. Hij wordt wel de Stradivarius onder de strijkstokkenmakers genoemd en is de grondlegger van de moderne strijkstok, waarmee nog steeds wordt gespeeld. Naar gelang het muziekstuk dat ze speelt, zal ze de geschikte stok kiezen. De ene is stevig, een stok gemaakt rond 1850 door Joseph Henry. Die zal ze gebruiken als ze met veel expressie en kracht een modern of negentiende-eeuws concert

moet spelen, samen met een groot orkest. Maar voor achttiende-eeuwse concerten of kamermuziek, pakt ze de Tourtestok, waarmee ze veel subtieler kan spelen.’

EEN SPOEDJE

Als geen ander begrijpt Stam hoe belangrijk de strijkstok voor een violist is. Jarenlang beoefende hij dit zeer specialistische vak, dat hij heeft geleerd bij de beroemde strijkstokkenmaker Bernard Millant in Parijs. Maar toen hij het steeds drukker kreeg in zijn atelier, moest hij kiezen tussen de vioolbouw en de strijkstokken. ‘Strijkstokken maken is het perfecte ambacht’, legt hij uit. ‘De schoonheid van een strijkstok zit hem voor een groot deel in de perfectie. Als je dan merkt dat je er niet genoeg tijd voor kunt maken om dat ambacht op zo’n hoog niveau te blijven uitoefenen, raak je gefrustreerd.’ Nu maakt hij geen nieuwe stokken meer, maar doet nog steeds veel in expertise, onderhoud en verkoop. ‘De wereld van de strijkstokken is een wereld apart’, zegt hij. ‘Daar zou ik heel lang over kunnen praten.’ Stam vindt het fijn als hij Janine behulpzaam kan zijn bij het onderhouden van haar instrumenten en toebehoren, zodat ze zich daarover geen zorgen hoeft te maken en zich volledig kan concentre-

ren op de vertolking van de muziek. ‘Haar twee strijkstokken hebben heel veel onderhoud nodig’, vertelt hij, ‘en door haar krachtige manier van spelen zijn die eerder aan slijtage onderhevig dan bij de gemiddelde violist. Normaal gesproken hoef ik strijkstokken misschien twee keer per jaar opnieuw te beharen. De stokken van Janine neem ik ieder jaar minstens zes keer onder handen. Er zitten 150 paardenharen op een stok, Janine maakt het wel mee dat er tijdens een concert vier knappen. Dan moet je niet te lang wachten met vervangen.’ Voor Janine maakt Stam dan ook altijd tijd, hoe druk hij het ook heeft. ‘Dat spreekt voor zich’, zegt hij. Ze reist zoveel en treedt zo vaak op, soms is ze tussen twee tournees even in Nederland. Dan kan ik niet tegen haar zeggen: “Volgende week ben je de eerste”.’ Soms gaat het echt om ‘een spoedje’. ‘Gisteren nog. Ik was in Parijs en ze belde me. Of ik alsjeblieft haar stok opnieuw kon beharen, want ze was twee dagen in Nederland en moest de volgende dag om drie uur alweer op het vliegtuig naar Noorwegen. Ik zou die avond

naar huis gaan, dus we spraken af dat ze de stok de volgende morgen om negen uur zou brengen, zodat ik hem op tijd af kon hebben.’

Janine is iemand die dat heel erg waardeert. Zij beschouwt het niet als iets vanzelfsprekends dat ik voor haar alles even opzij zet. En ze is altijd dankbaar als ik haar stokken mooi

**‘EEN GOEIE VIOOL MAAKT DE MOOIE KLANK,
MAAR DE STOK MAAKT DE MUZIEK.
ALLE KLEURINGEN EN NUANCES MAAK JE
MET DIE STOK’**

heb behaald en eventuele problemen met haar viool heb opgelost.’ Hij heeft het al eerder gezegd over de wereldberoemd violiste. Met al haar talent is Janine een bescheiden vrouw. ‘Een gezonde meid, die helemaal zichzelf is gebleven’, zegt Stam vol overtuiging. ‘Ze laat zich het hoofd niet op hol brengen door haar succes. Als ze hier binnenkomt in haar spijkerbroek en T-shirtje met een vestje eroverheen, dan is ze niet





die glamourvrouw van de cd-hoezen. Eerlijk gezegd denk ik dat hoogmoed een musicus zelfs in de weg kan gaan zitten. Als Janine een arrogant mens zou zijn, die zich verheven zou voelen boven anderen, dan zou ze nooit zó muziek kunnen

ik inmiddels uit het oog verloren. Op een gegeven moment ruilde Janine hem in voor een grotere en daarna speelden meerdere jonge studentjes erop, totdat ik het niet meer heb teruggekregen.' Van een Frans viooltje uit 1920 naar de unieke

'DE SCHOONHEID VAN EEN STRIJKSTOK ZIT HEM IN DE PERFECTIE. ALS JE HET AMBACHT NIET OP HOOG NIVEAU KUNT BLIJVEN UITOEFENEN, RAAK JE GEFRUSTREERD'

maken. Als musicus moet je niet een te groot ego hebben. Je moet ondergeschikt zijn aan de muziek, of aan de dirigent of aan je instrument. Je moet je plaats weten.'

FRISSE STRADIVARIUS

Janine en Stam kennen elkaar inmiddels ruim 25 jaar. Hij heeft haar glorieuze weg naar de top van dichtbij kunnen meemaken. Als klein meisje van zes kwam ze bij hem haar eerste viool kopen. Een Frans viooltje uit 1920. Stam: 'Dat ben

ke Stradivarius Barrere uit 1727, die Janine nu in bruikleen heeft van het Elise Mathilde Fonds, betekende jarenlang heel hard studeren en gezegend zijn met een bovenmatig groot talent. Janine Jansen en haar Barrere, ze

zijn al jaren onafscheidelijk. Eeuwenoude violen van grote vioolbouwers uit de geschiedenis, zoals Guarneri, Guadagnini en Stradivarius spreken in de wereld van de klassieke muziek altijd tot de verbeelding. Niet alleen vanwege de onschatbare waarde.'

'Iedere oude topviool die je in handen krijgt, bekijk je met meer dan gewone belangstelling', zegt Stam. 'Je wilt zo'n instrument begrijpen. Het is boeiend om te kijken hoe een groot man als Antonio Stradivari is omgegaan met bepaalde vraag-

stukken van de akoestische architectuur, maar ook met het artistieke aspect van de viool. En met bepaalde problemen. Je probeert zijn gedachtegang te volgen. Dat is heel zinvol als je zelf violen bouwt. Tijdens het bouwen komen er allerlei beslismomenten. Te beginnen met het model dat je kiest. Groot, klein, smal, breed? Kies ik voor harder vurenhout of harder esdoorn? De klankgaten, de lak. Allemaal keuzes. Stradivari beoefende zijn ambacht uit liefde voor de viool. En hij maakte ze zo goed dat er nog steeds zo'n zeshonderd instrumenten van hem in omloop zijn. Heel bijzonder als je bedenkt dat het bovenblad van een viool net drie millimeter dik is. Gemaakt van de beste kwaliteit vurenhout uit een spar. Het achterblad is voor 99% van de instrumenten uit esdoornhout gemaakt.'

En na een korte stilte, vervolgt de ervaren vakman: 'Al zou je nog zo graag willen, het is onmogelijk om een Stradivarius te kopiëren. Je hebt nooit hetzelfde uitgangspunt: geen twee stukjes hout zijn gelijk. Je kunt nabouwen wat je ziet, naar de letter, maar het is zinvoller je te verplaatsen in de geest van een bouwer. Ik ben trouwens geen tegenstander van het conserveren van bepaalde bijzondere exemplaren. Musici roepen altijd dat een instrument gemaakt is om erop te spelen en daar ben ik het mee eens, maar op enig moment kan het zo

zijn dat een object zijn oorspronkelijke hoedanigheid ontstijgt. Dan is het te verdedigen dat het uit de roulatie wordt genomen en wordt geconserveerd, zodat ook in de toekomst, over tweehonderd jaar, een vioolbouwer kan zien hoe een mooie, frisse Stradivarius eruit heeft gezien. Laten we niet vergeten dat violen die intensief worden bespeeld, ook te lijden hebben. Al die invloeden van buitenaf. Zweethanden, temperatuurverschillen, vocht, licht, stoten, noem maar op. Een viool die vaak moet worden gerestaureerd, raakt in de loop der jaren steeds verder verwijderd van zijn oorspronkelijke frisheid en zelfs uiterlijk.'

MISTER ROSAND

Dat brengt Stam op een onvergetelijke anekdote. 'Op een dag, jaren geleden, komt er een beetje een sjofele man binnen. Een Amerikaan die een probleem heeft met zijn viool. Toen ik nog in Mittenwald vioolbouw studeerde, had ik eens een grammofoonplaat gekocht van de beroemde violist Aaron Rosand, die op de Kochanski Guarneri speelde. Die man speelde virtuoos, maar eigenlijk had ik die plaat gekocht omdat ik die viool zo mooi vond. Ik maakte de kist open en mijn adem stakte letterlijk in mijn keel. Wauw, wat een



viool! De violist zag mijn reactie en zei: “This is the Kochanski Guarneri”. En ik zei: “So you are Mister Rosand”. Hij had een concert in Utrecht en er zat iets los aan die viool. Dat heb ik voor hem gerepareerd. Rosand kwam hem ophalen en speelde er even op. Dat viel me behoorlijk tegen. Het was geen grote toon. Een beetje een timide viool eigenlijk. Ik snapte het niet, want op die plaat klonk hij zo prachtig. Ik kreeg vrijkaartjes voor het concert. Mijn vrouw en ik zaten boven in de zaal. Rosand begon te spelen en het leek wel alsof er een trein langskwam! Zo’n toon, zo’n kracht! Op een grote afstand klonk deze viool fantastisch. Toen heb ik iets heel belangrijks geleerd. Dat de draagkracht van een klank niets met volume te maken heeft. Daar denk ik nog weleens aan terug als ik Janine hoor

spelen. Ze heeft een blind vertrouwen in haar viool en kan zelfs voor een groot orkest fluisterzacht spelen. Dat kun je alleen maar als je zeker weet dat dat zachte geluid zich ontwikkelt en hoorbaar is in iedere hoek van de zaal. De meeste solisten durven niet zacht te spelen uit angst dat het niet over het voetlicht komt. Het is heel belangrijk dat je erop kunt vertrouwen dat je instrument je nooit in de steek laat. Een snaar kan een keer breken, dat is een geval van shit happens, maar op de klank en de draagkracht moet je blind kunnen vertrouwen.’ En met een grote glimlach besluit de maestro: ‘De Barrere is een mooie warme, donkere viool. Het zou best kunnen zijn dat Janine ooit een viool wil die helderder van toon is, maar ik hoop voor haar dat ze haar leven lang gelukkig blijft met deze viool.’

TOPVIOOL IN BRUIKLEEN

In 1935 richtte Elise Mathilde van Beuningen haar Stichting op met onder andere het doel om instellingen die een algemeen sociaal doel nastreven financieel te ondersteunen. Na haar overlijden in 1941 liet zij haar hele vermogen na aan haar Stichting. De familie Van Beuningen zette haar werk voort tot op de dag van vandaag. Inmiddels vanuit een breder perspectief en voornamelijk op cultureel gebied. ‘We dragen graag een steentje bij om ons Nederlands cultureel erfgoed in stand te houden en we steunen met liefde talentvolle Nederlandse musici’, aldus Aleid van Beuningen, betrokken bij het beheer en advies van de instrumentencollectie, die uit acht mooie instrumenten bestaat, waaronder een Storioni en een Ceruti.

Janine kreeg de Barrere in november 2001 in bruikleen, nadat de Stradivari Society in Chicago haar had geholpen bij het vinden van de bijna drie eeuwen oude viool. ‘Het is fijn dat zo’n bijzonder instrument als de Barrere zo prachtig kan worden bespeeld door zo’n groot talent’, vervolgt Aleid van Beuningen. ‘Dat betekent niet alleen veel voor haar, maar ook voor heel veel mensen, die er op deze manier van kunnen genieten. Het gaat ons om de grote maatschappelijke reikwijdte. We willen voorkomen dat zo’n instrument alleen maar een beleggingsobject wordt of ergens achter glas in een museum komt te liggen. En we zijn er trots op dat de viool in Nederland is.’